

(Adres)

Het avontuurlijk Leven

van een

VRIJSCHUTTER

Ter gelegenheid van het feestelijk terugbrengen der onder de bezetting ontvreemde bevolkingsregisters naar het Stadhuis te Halle, verklapte de heer Burgemeester in zijn toespraak, onder vele andere geheimen, waar « De Vrij-schutter » vandaan kwam.

Gaarne hadden we dat in den doofpot gelaten, maar het kwaad was geschied, en nu worden we overstelpt met vragen : Wie, waar, hoe, wanneer ? en nog veel meer ! Goede vrienden verweten ons dat we hen niet in vertrouwen hadden genomen. Ja, dat ze ons zoo iets ten kwade duiden, pleit niet in hun voordeel !

Nu echter worden ze voldaan ; we zullen er hun alles van vertellen... wat we er zelf van weten ! Maar dan ook eerlijk en waarheidstrouw.

Gedurende heel den oorlog hebben we er een eerezaak van gemaakt de feiten zoo juist mogelijk weer te geven. Nooit hebben we aan overdrijving of opsnijderij gedaan. In de beschrijving van den « toestand » vooral achtten we het een vaderlandschen plicht zakelijk het vóór en het tegen te zeggen. We hebben onze lezers niet willen behandelen als onmondige, onnoozele kinderen aan wie de waarheid moest verborgen worden als ze onaangenaam klonk, zooals dat in sommige kringen en bladen weleens gebeurde en nog gebeurt.

we mochten ons daarom dan ook verheugen in het onbeperkt vertrouwen onzer lezers, eer vertrouwen dat ons meer dan eens een steun en belooning is geweest voor al de moeite en de gevaren die we moesten doorstaan.

Met dezelfde eerlijke zakelijkheid willen we nu deze regelen schrijven, zonder overdrijving, zonder snoeverij.

« De Vrijschutter » is eigenlijk geboren gedurende den oorlog van 1914-1918. Doch toen was het maar een sukkelaartje, verspreid in een eng kringetje van werkmakkers in Brussel en in Halle.

De stichter kon het maar niet verkroppen dat er alléén gesproken werd van de kranige « Libre Belgique ». Die mocht en moest er zeker zijn, maar een Vlaamsch sluikblad was er ook noodig. Daarom toog hij aan 't werk.

De titel was alras gevonden : « De Vrijschutter » ! Die naam zal wel de weergave geweest zijn van zijn jong, onstuimig en weerbarstig gemoed.

Een drukker vinden was niet zoo eenvoudig. Het moest iemand zijn in wien alle vertrouwen kon worden gesteld. Een drukker der streek werd gepolst. Maar de man maakte zooveel bedenkingen dat het met een weigering overeenkwam. Men make er hem geen verwijt van.

De ontwerper had een broer, steendrukker van stiel. Die zou graag meehelpen. Hij bezat echter geen zetmateriaal, doch wel een steenpers en daarmee zou hij wel raad weten. De opsteller moest zijn proza op een speciaal papier schrijven ; de steendrukker nam het negatief daarvan op zijn steenen en er kon gedrukt worden. Vele uren werden besteed aan het schrijven op het met was bestreken papier en de snel opdrogende Chineesche inkt liet niet veel beden-

tijd toe. Maar die uren werden door den schrijver afgenomen op zijn nachtrust, na het werk in « Patria », terwijl zijn niets vermoedende kameraad neven hem in zijn bed zalig lag te ronken. (Ter oorzake van gebrek aan verkeersmiddelen was hij genoodzaakt voor de week in Brussel te vernachten.)

De drukker had het al even beroerd. In de ongunstige omstandigheden van zijn « schrijfbuureel » zette de opsteller al eens de vingers waar het niet mocht, en die onzichtbare indrukken moesten daarna, wanneer ze op den steen te voorschijn kwamen, met veel moeite worden weggewerkt. De verlichting was daarbij zoo elendig gedurende vorigen oorlog, dat het veel-eischend werk van den steendrukker er fel door bemoeilijkt werd. Maar het ging, en dat sukkelten zou hunnen oorlog zijn.

De inlichtingsbronnen waren beperkt. Men beschikte toen over geen radio-uitzendingen. Voor wat het oorlogsnieuws aanging, kreeg men dagelijks de uitgeplakte leugenberichten en mededeelingen van von Bissing en van zijn opvolger von Falkenhausen. Daar moest de waarheid worden uitgezift.

Er verschenen hier ook twee of drie Hollandse dagbladen : Het Vaderland, De Nieuwe Rotterdamse Courant en De Maasbode. Daaruit was weinig op te visschen, want, als er iets onaangenaams voor de moffen in voorkwam, werd het blad in beslag genomen en soms voor eenige dagen in België verboden.

En toch was er geen gebrek aan berichtgeving. Het onwrikbaar, bijna kinderlijk vertrouwen der Belgen en in 't bijzonde der Brusselaars en van hen die in de hoofdstad verbleven, maakte hen klaarziende en iedereen wist wel te onderscheiden wat hij wel of wat hij niet moest geloo-
ven.

Juist zooals nu waren er ook dan ontelbare misbruiken en officieele diefstallen ruchtbaar te maken, al werden die door de Duitsche centralen gepleegd in plaats van, zooals nu, door inlandsche korporaties.

Ook de beroemde herderlijke brieven van Z. E. Kardinaal Mercier-zaliger, zijn stoute openbare brieven aan gouverneur-generaal von Bissing, waren een dankbare bron voor het sluikblad.

Men ziet, het ging niet zoo kwaad.

Het blad viel in den smaak en men deed voort zoo goed en zoo kwaad het ging. Avonturen werden er daarbij niet beleefd — daarvoor was de inrichting te schamel en de afzet te gering. Het getal van 2000 nummers werd nooit overtroffen!

Het bladje werd aan den prijs van 5 centiemen verkocht! (Men merke op dat we in 1915 waren.)

En daarmee kunnen we deze voorgeschiedenis afsluiten.

Nu : Vrijschutter II

Die is er, helaas, ook nog noodig geweest! Want... de Mof is weergekomen!

En meteen schoot ook de weerstandsgeest los in iederen Belg, dien naam waardig. — Ook bij « De Vrijschutter ».

Nauwelijks waren we bekomen van den verraderlijken aanval en de beschieting in de beroerde Meidagen van 1940, of daar rees als vanzelf de gedachte aan het sluikblad bij ons op. En zelfs, bij de opruiming der puinen van een doorschoten bijgebouw der woning van den stichter, viel daar, als een vingervijzing, de saamgebonden reeks Vrijschutters van vorigen oorlog in handen.

Van dan af kende hij noch rust noch duur

meer. Hij sprak er van aan zijn broer. — Die was natuurlijk dadelijk bereid. En nu zou het heel wat gemakkelijker in zijn werk gaan dan met vorig sluikbladje het geval was geweest, want nu beschikten ze over een welingerichte drukkerij, nog pas vóór den oorlog merkelyk vergroot. Maar... er is weer een maar bij — dat nieuw en goed ingericht werkhuis was getroffen door twee bommen van het spervuur der Engelsche kanonnen. Van die bommen, alover de kom der stad Halle in onze richting afgevuurd, zijn er op zijn minst een paar honderd in de buurt terecht gekomen. Veel schade werd aangericht, maar als bij wonder werd in geheel het dorp geen enkel persoon getroffen.

Maar de schade was er en moest hersteld worden, vooraleer men vooruitkon. Met die herstelling verliepen maanden.

Twee vrienden werden ondertusschen in vertrouwen genomen en om medewerking verzocht. De eene spoorde aan tot voorzichtigheid, maar beloofde toch te helpen. De tweede vroeg te wachten om later iets degelijks met breedere medewerking recht te zetten. 't Gedacht was uitstekend.

Doch, de drukkerij kwam in orde; het ongeduld groeide en... 't wachten duurde te lang. De Vrijschutter wou vooruit en broer-drukker was 't akkoord.

* * *

Het vertrek was bescheiden : 500 nummers om te beginnen ! Uit voorzichtigheid mocht men niet te hoog vliegen en daarbij moest er van het begin af voor gezorgd worden het blad zoo ver mogelijk van het vertrekpunt te verspreiden. Ze gelukten er in 200 nummers in Gent te bezorgen, een deel in Aalst, in Brussel, in Halle en omtrek.

Alles verliep naar wensch. De afzet vermeerderde van maand tot maand ; men kwam geleidelijk op 600, 800, 900, 1200, 2000, enz. Er waren andere van het begin af meer vraag dan voorzichtig geacht werd te voldoen. Er was op dat oogenblik nog geen spraak van papier-schaarschte, maar iedere uitbreiding bracht ook meer gevaar mee.

Het eerste onraad daagde op uit Brussel. Een belangrijk aantal Vrijschutters vond regelmatig den weg naar het Sint-Aloysius-Gesticht, te Brussel. De onstuimige studenten vielen er op als bieën op honing en verspreidden ze verder elk in zijn streek. Dat is waarschijnlijk een der redenen dat we onze sluikbladen ontdekten waar we ze het minst verwachtten.

Onder de studenten waren er ook « zwarten » van Rex en V.N.V. en op zekeren dag was het spel bijna verraden. Er moest dus een anderen weg gezocht worden om de bladen ter bestemming te krijgen.

Na ernstig onderzoek en strenge schifting werden eenige studenten toegelaten hun aantal zelf te komen halen. Andere bestellingen moesten op bepaalde plaatsen afgehaakt worden, wat dan ook geruimen tijd kon gebeuren.

Het tweede tegenvallertje overkwam aan den heer B... uit Halle. (Deze jongeheer verzocht ons zijn naam niet te vermelden.)

Zooals elken Zondagavond, reed hij per tram van Halle naar Brussel om van in de Zuidstatie per trein de reis naar Gent voort te zetten. Den dag waarover wij het hebben, verliep de reis naar Brussel zonder ongevallen en, zooals naar gewoonte, was de heer B. de eerste op het perron in 't Zuid. Hij stapte in den gereedstaanden trein, plaatste zijn gevaarlijk goedje onder een zitbank en ging weer buiten wandelen tot de

trein vertrok. Dit was zijn gewone voorzorgsmaatregel, opdat niemand zou weten wie het pak onder de zitplaats verstoken had. En 't was een goede ! want deze maal was er « kontrol »

In de statie Gent-Sint-Pieter aangekomen werd alles nagezien door controleurs, bijgestaan door mannen der Zwarte Brigade. Alles werd grondig onderzocht, alle pakjes werden opengedaan en daar kwam dan het onvermijdelijke !

— « Van wie is dat pak onder de zitplaats ? »

Niemand antwoordt.

Met meer aandrang wordt de vraag herhaald. Alle antwoord blijft uit.

Een der landverraders neemt het pak, rukt er het papier af en... daar verschijnen de « Vrij-schutters », 200 in getal. En ze hebben geen schrik ! Natuurlijk ! 't Zijn daarom ook « Vrij-schutters » !

De heeren zwartebroeks moesten dat kereltje al kennen, want ze zagen seffens met wat ze te doen hadden. Men vond immers overal dienstwillige menschen die, na lezing, hun Vrij-schuttertje verder stuurden, ook in de bussen der Zwarten !

Kortom, iedereen moest zijn eenzelveigheidskaart toonen ; de personen die in de afdeeling zaten waar de sluikblaadjes gevonden waren, werden meegevoerd. B... was er natuurlijk niet bij, want, hij had de kat uit den boom gekeken !

Als eerlijk man was hij echter wel bekommerd om het lot zijner onschuldige slachtoffers. 's Anderendaags ging hij op inlichtingen uit, en, tot zijn groot genoegen vernam hij dat allen, na herhaalde malen ondervraagd te zijn geweest, opnieuw in vrijheid waren gesteld.

Dat bleef dan zonder gevolgen, en « De Vrij-

schutter » ging verder zijn weg, nam uitbreiding en veroverde nieuwe gebieden, die soms maar bekend werden gemaakt door onaangenaamheden, overkomen aan de verspreiders.

Op die wijze werd vernomen dat er in Oostende vier verspreiders waren aangehouden, alvorens hier iemand wist dat het sluikblad tot daar doordrong.

In de derde maand na het verschijnen was de opsteller in Aalst bij een schoonzuster van hem. Daar liet men hem nummer 2 van « De Vrijschutter » zien. Een handelsreiziger uit Kortrijk had het sluikbladje daar afgegeven. Alzoo vernam hij dus langs Aalst om, dat er ook in Kortrijk verspreiders waren. Sedertdien won hij in de Denderstad een regelmatig verspreider bij.

In het eerste jaar van den oorlog, werd de geheime pers door den bezetter nog niet als een zoo groot gevaar aanzien ; de Duitschers waren nog te zeker van de overwinning om er al te veel belang aan te hechten. Na eenige maanden gevang waren de verspreiders weer losgelaten.

Zoo verliep het ook met twee gesnaptten in Antwerpen.

De heer B., van wien we hooger spraken, kreeg zijn bladen door tusschenkomst van den heer Desmarets, uit Halle. Deze laatste was dus werkelijk de eerste afnemer op groote schaal. We zullen nog gelegenheid hebben van hem te spreken in verband met kleine en grootere voorvallen die we wenschen aan te halen.

We waren nog maar pas een paar maanden op weg als we ook als regelmatig afnemer mochten hebben den heer August De Maeght, senator, burgemeester van Halle. Hij de meer dan zestigjarige, met zijn strijdvaardig gemoed, nam zelf regelmatig een deel bladen mee naar Brus-

sel om ze daar in breederen kring te doen kennen. Hij had daartoe de gelegenheid op geheime vergaderingen die hij, als politiek mandataris, bijwoonde.

Door zijn tusschenkomst, nam de afzet weldra een veel grootere uitbreiding. In eenige maanden tijd klom het getal, door zijn medewerking geplaatst, tot meer dan 12000 nummers per maand.

Hij zorgde ook voor gelijken steun, wat ons toeliet het blad op nog breedere schaal te verspreiden — en weer steeg de oplage.

Het kwam ook vaak voor dat we fel in nood zaten met drukpapier. Ons immer stijgend aantal nummers vergde ook papier in evenredigheid en, in die tijden van kontingenteering moest voor zulke zaken alles in den sluikhandel aangeschaft worden. Meer dan eens waren we op het punt de uitgave te moeten uitstellen of... stopzetten wegens papiergebek. Maar dan dook er weer hier of daar een reddenden engel op, die ons uit den nood hielp. Ook hierin heeft de heer De Maeght ons verscheidene malen geholpen.

Een woord van dank zijn we nog verschuldigd aan den heer Catala, die ons het papier voor 25.000 nummers aan den « smokkelprijs » betaalde. Als voorspreekster daarvoor hadden we Mej. A. Van Keerbergen, uit Halle. Deze verdienstelijke juffrouw heeft nog meermalen geldelijken steun bekomen, ook voor andere doeleinden, we hebben nooit geweten van wie of van waar. En ze deed dat alles zoo eenvoudig en zonder vertoon, alsof het de eenvoudigste zaak ter wereld was. Ze weze innig bedankt daarvoor.

In de afdeeling : grondstoffen, verdient de heer Desmarets, reeds hooger vernoemd, nog bijzondere vermelding. Hij ook bezorgde ons, eenige dagen vóór zijne aanhouding door de

Moffen, het noodige papier voor meer dan een volledige oplage.

De heer De Maeght bezorgde ons ook nog medewerkers voor opstel en inlichtingen. Van hem kregen we, onder vele andere, de gietafdrukken van de verhangings van Joego Slavische burgers in een tweetal onzer nummers verschenen. We halen in 't bijzonder deze cliché's aan, omdat het afdrukken warer van foto's uit de brieven-tasch van een Duitsch officier... ontleend!

't Was ook door den heer De Maeght, dat we in betrekking kwamen met de heeren Vergels en Vanden Eynde, volksvertegenwoordigers; den Eerw. Heer De Deken, professor; en de heer Reygaerts. Verder spreken we nog wel over dit « viermanschap ».

Sedert onze betrekkingen kregen we van die heeren maandelijks heel belangwekkende artikels en inlichtingen,, meer zelfs dan we konden verwerken.

Als we nu hier al die namen noemen, wil dat niet zeggen dat we ze vroeger kenden. Het was een gewoonte bij ons aan elkander niet te vragen van waar nieuws of steun kwamen. In dit geval was de heer burgemeester van Halle verbindings-teeken en daarmee uit. Die zwijgzaamheid ging zelfs zoo ver dat we soms voor verrassende toestanden kwamen te staan.

Ziehier een staaltje daarvan.

De heer Victor De Maeght, zoon, gaf maandelijks een « Vrijschutter » aan zijn vader. Deze nam, schijnbaar voldaan, het blad aan alsof hijzelf niet wist van waar het kwam. Vader De Maeght werd door de Duitschers aangehouden in 1944. En 't is maar op dat oogenblik dat de zoon vernam, omdat hij het in die omstandigheden weten moest, welke rol zijn vader speelde in het vrijschuttersgedoe, en dat, sedert meer

dan drie jaar !

Zulke toestanden zijn wel koddig, maar die voorzichtigheid is waarschijnlijk de reden waarom wij gedurende gansch den oorlog hebben kunnen doorwerken.

Het leven van « De Vrijschutter » en dat van eenige medewerkers, heeft anders meer dan eens aan een zijden draadje gehangen. Daaromtrent geven we verder wel eenige belangwekkende verhaaltjes ten beste.

Als toevallig medewerker valt ook te vermelden de heer R. Barbé, schepen te Halle. Hij overhandigde ons meerdere stukken van documentaire waarde, die we altijd graag opnamen. En de stadssecretaris, heer Cardijn, maakte wel eens misbruik van vertrouwen, door ons stukken te bezorgen, die voor den erzatsburgemeester bestemd waren als « vertrouwelijke mededeeling ».

Aan het opnoemen van verspreiders durven we niet beginnen. Daar waren er natuurlijk bij honderden, die we waarschijnlijk voor de negen tienden niet kenden. Wie bracht, bij voorbeeld, onze blaadjes naar Kortrijk, naar Rijsel, naar Oostende, naar Sint-Niklaas-Waas, naar de omgeving van Mechelen, naar Evere, naar Hoegaarden, naar Tienen, Leuven, naar Maestricht, enz., enz.? We weten wel wie ze naar Antwerpen, Gent, Aalst Dendermonde en nog vele andere middens droegen of lieten dragen, maar daar kenden we weer niemand meer van het legertje dat zich met de verspreiding bezig hield. De meesten vragen er waarschijnlijk ook niet naar, gekend te zijn : ze deden hun best, op gevaar van ten minste hun vrijheid te verliezen en dachten daarbij aan niets anders dan den moed hunner medemenschen hoog te houden.

Daar zijn ze ten volle in geslaagd en dat is hun echte belooning.

Om nu een gedacht te geven van wat het uitgeven van een sluikblad zooal meebrengt zullen we nu een en ander vertellen van de wederwaardigheden in dit verband, van drukker, opstellers en verspreiders.

Een volledig verhaal kunnen we daarvan niet geven omdat we, op verre na niet over de noodige inlichtingen beschikken en ze zelfs nooit zullen kennen. Alles moest immers zoo geheimzinnig gaan. We zouden ten andere te dikwijls op elkaar gelijkende voorvalletjes moeten aanhalen en dat zou den lezer op den duur vervelen.

Aan een volgorde in de verhalen mag men zich ook niet verwachten: die kennen we zelf niet meer heel zeker, heel eenvoudig, omdat we geen aantekeningen mochten nemen en dat daarbij heel dikwijls sommige der feiten door elkaar gestrengeld zitten.

We zullen ook verplicht zijn onze verhaaltjes soms in verband te brengen met de werking van de « Witte Brigade », omdat in en om de drukkerij, evenals bij den hoofdsteller, heel wat gebeurde door toedoen dier « oproerlingen », die daar hun hoofdkwartier hadden. Wat de bedrijvigheid der « Witten » als dusdanig betreft, daarover is het ons niet toegelaten er de geheimen van te verklappen. En dat is ook niet het doel van dit schrift.

Wel moeten we aanstippen dat de plaatselijke recruteering van het Geheim Leger (ABL = AS) en van de B(elgische) N(ationale) B(eweging) daar gedaan werd en dat de rekruten en saboteurs er hun eerste onderricht kregen. Daar was ook een vrij belangrijke bergplaats van wapens en springstof voor sabotage. Men was op den duur zelfs verplicht een geheime bergplaats te bouwen, betrekkelijk ver van de drukkerij verwijderd. Het waren onze Catacomben! Er werd veel in begraven, maar geen lijken. Integendeel

hebben ze menschenlevens gered !

Ook voor het drukmateriaal werden er zekere schikkingen genomen die we best niet verklappen. In elk geval lieten deze voorzorgen bij gebeurlijk onderzoek toe te bewijzen dat er voor het drukken van een sluikblad van het formaat als de(n) Vrijschutter geen mogelijkheid bestond.

Er werd ook heel wat anders gedrukt dan Vrijschutters, zooals : valsche eenzelvigheidskaarten — in 't geheel 10500 —; valsche stukken voor kontrol van Duitsche vliegvelden en vliegtuigfabrieken — dit in opdracht van den bespiedingsdienst; voor het benuttigen van auto's uit vijandelijke autoparken; werkbewijzen voor werkweigeraars; valsche vrijstellingen; enz.

We bezaten ook nagemaakte stempels van een twaalftal gemeenten, zelfs van Brussel en Anderlecht. Die twee zijn de laatste maanden verloren gegaan, maar dan zijn we geholpen geworden door vrienden. Onder anderen verdienen de heer Braun uit Halle en zijn dienstwillige schoonzoon, Sergorivs, uit Anderlecht daarvoor onzen besten dank.

De heer Braun bestelde bij ons ook nog eenige honderden eenzelvigheidskaarten van een belangrijke gemeente uit den omtrek.

Dat alles verhoogde de spanning bij het minste klein voorvalletje, zelfs al had dit in schijn voor een buitenstander geen beteekenis.

We vangen dus aan met onze afzonderlijke verhalen.

GERMAIN EN PAUL

Een paar snaken van pas 16 jaar hebben ons ook heel wat hoofdbrekens en ongerustheid bezorgd. Het waren Germain Temmerman en Paul Corthals uit Aalst. Maar, hoe jong ze ook wa-

ren, ze hebben zich gedragen als standvastige, moedige mannen, en onze ongerustheid is weldra overgeslagen in rechtmatige fierheid.

Ziehier hoe de geschiedenis verliep :

Zeker en dag krijg ik op 't onverwachts bezoek van Isidoor Temmerman. Wat heeft hem uit Aalst zoo in een jacht tot hier gebracht? 'k Zal het dra weten.

— « Onze Germain en Paul Corthals zijn aangehouden ! »

Ja, daar kon van alles achter steken !

Isidoor kreeg regelmatig eenige « Vrijschutters » en deelde ze uit aan vaste klanten. Zijn zoon Germain kon er soms een van bemachtigen. Dan kwam hij overeen met zijn vriend Paul Corthals die een schrijfmachien bezat, om er uittreksels uit af te typen en die dan te verspreiden; dit alles natuurlijk buiten het medeweten der ouders.

Was het nu daarvoor dat ze gesnapt waren? Zulks kon, op dat oogenblik, niemand zeggen. Het toeval heeft hier, van 't begin af gewild, dat er altijd een kleine omstandigheid was dat een goeden draai aan de zaak gaf.

De werkbaas van Germain was aan 't werk aan huis bij Mr Corthals toen de zoon Paul aangehouden werd door de Feldgendarmerie. Zonder te beseffen welk een dienst hij daarmee aan Germain bewees, vertelde de baas, bij zijn aankomst, de aanhouding die hij had bijgewoond. Germain snelde naar huis, vertelde zijn betrekkingen met den aangehoudene, ruimde alles op wat hem verdacht voorkwam en vertrok terug naar zijn werk. Zijn moeder was niet gerust en snuffelde zelf nog wat rond. Gelukkig vond ze nog een « Vrijschutter » en een « Libre Belgique ».

Eenige minuten later was de Polizei op de werkplaats van Germain om hem aan te houden. Deze werd mee naar huis geleid, waar een huiszoeking in regel plaats vond. We weten al waarom ze niets verdachts opleverde.

Een eerste verhoor had plaats te Aalst. Dit bracht geen licht want de beschuldigde was op zijn hoede. 's Avonds werd hij naar Gent gebracht. Aan hen die al in het gevang aldaar hebben gezeten zal het misschien belang inboezemen te weten dat Germain in cel 166 en Paul in 168 gestopt werden.

's Anderendaags werd hij voor het eerst onderhoord in Gent. Men vroeg of hij niets wist van de « Vrijschutters ». Hij beweerde dat hij daarvan nooit iets had gehoord! « En van de « Libre Belgique » dan? ». Ja, daar had hij wel eens hooren van spreken. Nu, dat verhoor verliep niet zoo eenvoudig als we het hier neerschrijven want het ging gepaard met stooten en slagen bij elke loochening. En als er daarbij wat bloed uit neus of mond vloeide maakte zulks niet den minsten indruk op de beulen. Ze schenen aan dat beestenwerk gewend te zijn. Ook Paul Corthals was al onderhoord en op dezelfde manier behandeld. Onvermijdelijk kwamen de verklaringen niet overeen met die van zijn makker. 's Anderdaags onderzoek van den dokter en terug de cel in. Van dan af, begon hun offensief, want men kon toch van deze kranige kerels niet verwachten dat ze bij de pakken zouden neerzitten.

Er ontstond algauw verbinding tusschen cellen 165, 166, 167, 168. Men vond een alfabet uit in Morseteekens van eigen vinding. Men klopte dit af op de muren, men luisterde aan de verwarmingsbuizen, men riep door het venster elkander toe, als het oogenblik daarvoor gunstig was, enz. Men kon al eens een papiertje bemachtigen. In de cel van Germain was er

een zinken kruisbeeld. Een stukje daar afgebroken diende als potlood ! Eenige dagen daarna werd er hem een echt potlood bezorgd. Soms werd er wel eens een gazet doorgesmokkeld.

Van dan af waren ze gered want ze konden hun verklaringen doen overeenstemmen. Ze kwamen dus overeen te zeggen dat Germain de sluikblaadjes bezorgde en dat Paul ze voor hem aftypte. Hij zou wel zijn plan getrokken hebben om de herkomst ervan te verklaren.

Ze werden nog een zestal keeren onderhoord. Op zekeren dag werden ze van cel veranderd. Ze zaten nu in de nabijheid van twee Belgische gendarmen die aangehouden waren om HUN BEDRIJVIGHEID tegen den vijand. Een van hen is nog gendarm geweest in Halle en liet soms naar hij aan Germain kon zeggen, bij zijn nachtronde zijn contrôlekaart bij mij aftekenen. Gaarne had ik zijn naam vernomen. Deze gerechtsdienaars verspreidden nu het echte Morse-alphabet. Als mannen van 't vak kenden ze seffens het nummer van hun medegevangenen en de betrekkingen werden nauwer. Van dien tijd af mochten ze dagelijks eenigen tijd in rang rondwandelen. Bij die gelegenheid lukte het hun soms al eens eenige wortelen te gappen achter den rug van den bewaker. Dat waren « hors-d'œuvres ! »

Drie dagen daarna mocht Germain naar huis... onder geleide van een grijze. Hij had namelijk in zijn onderhooren verklaard dat hij de Vrij-schutters kreeg van zekeren Heer Norbert die waarschijnlijk van Oordegem kwam, want hij stapte altijd af van den tram uit Gent.

Dat was natuurlijk verzonnen van 't begin tot 't laatste.

Men zou nu trachten Mr Norbert te vinden. Na een bezoek thuis, waarvan de gevangene ge-

bruik maakte om van ondergoed te veranderen, want al den tijd was alle bezoek of gemeenschap verboden geweest. Dat gaf hem de gelegenheid afzonderlijk met zijn moeder te spreken, en van dat oogenblik af wisten wij waarvan zij beschuldigd waren. Hij gaf haar ook de verklaring dat er nooit een woord over zijn lippen zou komen dat iemand in gevaar zou stellen. We zullen later zien dat hij tot het uiterste heeft woord gehouden.

Hij werd dan terug naar 't gevang van Aalst, ingericht in de Krijgsschool (Pupillenschool) geleid. Daar ook viel het nog al mee! Dank zij de welwillendheid van den portier, heer Debucq, genoot de gevangene een zekere vrijheid. Dikwijls mocht hij in 't geniep bezoek ontvangen van zijn moeder. Bij een dezer bezoeken moest de moeder zelfs, om zich te redden bij een onverwachte inspectie, door het venster springen, dat op den hof uitgaf.

Gedurende zijn verblijf in Aalst moest German onder geleide van een Duitscher op uitkijk gaan staan aan de halte van den tram uit Oordegem om te zien of Mr Norbert er niet uitstapte! Natuurlijk verscheen Mr Norbert nooit, vermits hij niet bestond.

Na twee weken moest hij terug naar Gent. Nu werd hij in cel 113 gestopt. Hij vermoedde wel dat Paul Corthals in den omtrek moest zijn. Om zich te overtuigen, begon hij door beiden gekende liedjes te zingen. Weldra werd dit door zijn kameraad opgemerkt want deze zat juist boven hem!

Nu begon het telegrafeeren langs de buis. Zekeren dag, kwam er zelfs een briefje voor het venster bengelen. Dat viel dan in 't vervolg nog meer voor. Er kwam ook wel eens een klontje suiker! Door tusschenkomst van het Rood-Kruis kregen ze soms sardientjes. Van de ledige doos

werd dan een mesje gemaakt. Uit spaarzaamheid werden de vuurstekjes in twee gekloven: zoo had men er twee voor één!

Sedert de aanhouding waren er nu al 3 1/2 maanden verlopen toen Paul op zekeren dag langs het venster riep: « Ik ben tot 6 maand gevang veroordeeld. En gij? »

's Anderendaags moest Germain het duivels-haar van zijn melkbaard laten scheren. Maar pluimhaartjes zijn koppiger onder 't mes dan andere. De baardscheerder, een medegevangene, had er een handje van weg de weerspannige haren af te branden met een papier, zonder het minste letsel voor den melkbaard. Men leert van alles in 't'gevang!

Daarna werd hij terug ondervraagd. Na wat koppig loochenen werd hij met een koperen buis bewerkt. Als de beulen dat spelletje beu waren, wierpen ze hem op den grond en stampten hem met de zware hielen in den rug. De beschuldigde bleef zwijgen! Er was wel een schijn van rechtbank; want er werd een verdediger aangesteid. Deze kon de gevraagde 15 maanden gevangenisstraf tot op 12 maand doen verminderen. Dit alles was natuurlijk zuiver veinzerij.

Germain werd dan naar een grootere cel gebracht met nog andere gevangenen en van dan af was ook zijn marteling gedaan. Hij mocht soms ook al eens in de keuken helpen.

Op zekeren dag werd hij naar 't gevang van St-Gillis (Brussel) overgebracht en 's anderen-daags reeds, werd hij naar Merksplas vervoerd. Ook zijn kameraad Paul was daar naartoe. Van dan af begon hun « heereleven »! (De brave vagebonden die daar verblijven mogen of moeten daar werken. Al is het toezicht er zeer streng voor hen, toch is het er zoo goed dat velen er naar trachten daar den Winter te kun-

nen doorbrengen. En voor de politieke gevangenen was het er veel beter. De bewakers, allen Belgen, waren er niet vervangen door zwarten of grijzen, en ze wisten hier met goed volk te doen te hebben. Ze deden hun best te helpen waar het kon en b.v. bij bezoeken de reglements-overtredingen niet op te merken. Dat ze nog al dikwijls een verkeerden kant uitkeken, heb ik zelf opgemerkt.

Paul kwam vrij einde Juni.

Merksplas werd weldra te klein bij den onophoudenden toevloed van gevangenen en bij tusschenpoozen werd er een keus gedaan van de meest geschikten voor handarbeid om ze naar Duitschland te sturen. Weinigen tijd na het vertrek van zijn kameraad werd Germain in een groep voor Duitschland ingedeeld. Bij nader onderzoek van eenzelveigheid merkte men op dat hij nog niet ten volle 17 jaar was! Hij werd dan naar een werkkamp in Noord-Frankrijk gestuurd. Daar moest hij werken aan alle soort betonnen bunkers, putten en hellingen, naar alle waarschijnlijkheid aan lanceerterreinen voor V1 enz. Dat wijst er op dat de Duitschers van in 1943 al zinnens waren hun V's op Engeland af te sturen. We zullen verder zien dat de vliegeniers daar een speldje voorstaken.

De gewone werklieden, zij die een verbintenis van 3 maanden hadden geteekend, genoten een zekere vrijheid. De politieke gevangenen werden echter in een kamp, omringd met prikkeldraad opgesloten en dit onder strenge bewaking. Huisvesting en behandeling kwam dat van het lastdier nabij. Als bewakers hadden ze Fransche verraders, die natuurlijk nog brutaler waren dan de doorsnee Duitschers. Een verrader is immers altijd en overal laf als hij de sterkste is!

Zekeren dag kreeg Germain op 't onverwachts het bezoek zijner moeder. Het wederzien gaan we niet beschrijven. Er werd een onderhoud van 10 minuten toegestaan. De bewaker, een Franschman van de Todtorganisatie, die de moeder had laten binnenkomen omdat hij daarvoor een fooi of een pak cigarettten verwachtte, werd er duchtig voor afgeranseld door een Duitscher. Hij had nochtans zijn kastjiding niet gestolen, want voor hen die niets konden geven, was hij zelf onmeedoogend.

's Anderendaags 's morgens nog een onderhoud van 2 minuten en moeder mocht het opstappen. Maar 't was ook de laatste dag der gevangenschap van den zoon! Nauwelijks was moeder met den trein een statie vandaar, of daar kwam een zwerm van 400 Amerikaansche bommenwerpers aangesnord die hun bommen lieten vallen op de bijna voltooide werken van het kamp.

Men zal allicht begrijpen dat elke bom, die op het werkterrein viel, als een gloeiende sintel in het hart der moeder brandde. Maar al werd alles grondig vernield, haar zoon ontsnapte, en, wat meer is, door de vernielde prikkeldraadversperring kon hij met een 50-tal werkmakkers de vlucht nemen. Zijn werkpak met zijn eenzelvigheidspapieren en eenige honderden frs liet hij in den steek.

De groep vluchtelingen splitste zich verder uiteen zoodat ze nog slechts met 2 waren aan de Belgische grens. Na allerhande wederwaardigheden, zooals vernachten in schuren of afdakken, bedelen, om eten, enz., geraakte Germain op den trein van Dendermonde naar Aalst. Daar leende een heer hem een overfrak om zijn werkpak dat gemerkt was als dat der galeiboeven, te verbergen. Gedurende drie weken bleef hij dan in Aalst verstopt. Men kwam naar hem zoeken.

De ouders gebaarden verwonderd te zijn : begonnen vragen te stellen en toonden zich erg ongerust alsof ze geloofden dat hun zoon dood was ! De speurders lieten zich beet nemen.

Men vond dan een verblijfplaats voor den voortvluchtige bij zekeren Heer J. Valcke, een handelaar in alle slag snaar- en andere muziekinstrumenten, in de Paleizenstraat te Brussel. Deze brave heer verdient allen lof om zijn belanglooze, maar tevens, zoo gevaarvolle edelmoedigheid. Zijn huis is bij het luchtbombardement op Schaarbeek erg beschadigd geweest.

Na daar eenigen tijd verbleven te hebben, kreeg Germain een plaats als kok of zoo iets in het St-Michielscollege te Brussel. Hij had er een nog al rustig leven, moest zijn vel vergrooten om er het overtollig vet in te bergen, knutselde in zijn vrije uren aan een ontvangsttoestel en las terug bij gelegenheid « De Vrijschutter » !

Door zijn hardnekkig zwijgen heeft hij zijn vader en ons gered !

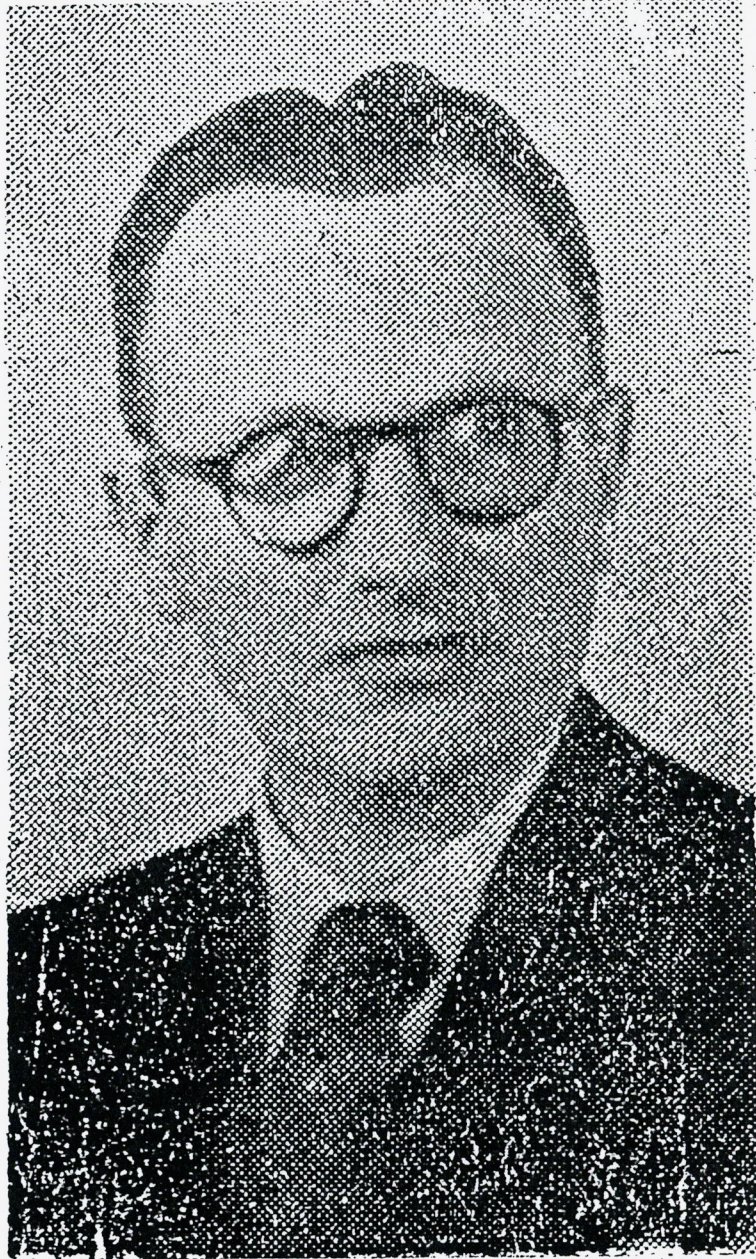
JEAN LAROY

Einde November, 1942. — Ernstig nieuws uit Halle : Jean Laroy is aangehouden. Dat kon gevaarlijk worden. Deze heer was zoowat in alle takken van den weerstand gemengd en in verscheidene afdeelingen speelde hij een vooraanstaanden rol.

In samenwerking met eenige voorvechters van in en buiten Halle had hij een sabotagegroep samengesteld en wapens verzameld. Hij was begonnen den weerstand tegen den vijand in te richten in verscheidene gemeenten rond Halle. Hij hielp aan de verspreiding van de sluikpers ; waaronder De Vrijschutter ; hij was zelf de opsteller van het Franschtalig blad « La Lanterne » en zooveel meer.

Op 21 November, om 5 1/2 uur 's morgens, komt de Gestapo de familie Laroy uit haren slaap wekken. Het kon niet slechter vallen: er waren wapens, kogels, sluikbladen en schot-schriften, alsook foto's en plans voor den bespie-dingsdienst in huis. Sedert een week verborg er

JEAN LAROY

zich ook een persoon uit Seraing bij de familie Laroy. Hij had gezegd achtervolgd te zijn door de Duitschers voor wapenhandel. Door een vriend uit den Weerstand was hij bij Jean Laroy gestuurd en deze, vertrouwend in zijn makker, had den vluchteling bij zich binnen genomen.

Achteraf bleek het echter dat ze bedreogen werden door een gemeenen oplichter die er alleen op uit was op andermans kosten te leven.

Bij het binnenvallen der Moffen was de eerste zorg geweest den vreemdeling te doen ontsnappen. Deze vluchtte langs hovingen der geburen, doch hij werd ontdekt en gesnapt. Van de wapens en de andere bezwarende stukken vond men niets: de speurders waren blijkbaar te haastig en misschien te zeer voldaan over de onverwachte ontdekking van den vreemdeling.

Te 8 uur werd de voornaamste medewerker van Jean Laroy, de heer Hervé Nihoul, bij zijn aankomst op de « Fabricable » te Buizingen aangehouden. Rond 10 uur was de Gestapo weer op de Groote Markt om een huiszoeking in regel te doen bij Laroy. De mijnheer uit Seraing had bij de eerste ondervraging gesproken. Dit bleek klaar uit de vragen die gesteld werden aan Mevrouw Laroy en aan de opzoekingen die onmiddellijk daarop nog gedaan werden bij de andere personen en in de bureelen en magazijnen van « Winterhulp ». Bij Laroy vond men nog een pak vlugschriften dat niet tijdig was kunnen verbor-gen worden.

Voor ons ook was het gevaar groot. Dat Jean Laroy niet zou spreken, daar waren we zeker van. Maar de verrader, wat wist die nog meer? Wist hij iets af van den Vrijschutter? — van de valsche eenzelveigheidskaarten? En dan, er konden nog meer aanhoudingen volgen van personen die niet zoo standvastig zouden zijn als Jean. Mevrouw Laroy, onder andere, werd aan een verhoor onderworpen dat tot bij den middag duurde. Niettegenstaande men haar bedreigde haar echtgenoot te zullen door den kop schieten als ze niet sprak, kwam er geen de minste bekentenis over haar lippen.

En gedurende heel dien tijd ging de huiszoe-

king voort. Alles werd onderste boven gekeerd; geen lade, geen meubel, geen schab dat niet werd geledigd. Tot zelfs de kleinste doosjes werden omgekeerd en kostbare juweelen zijn daarna onvindbaar gebleven. En toch was er nog een revolver verborgen in den winkel. Mevrouw Laroy had daar te laat aangedacht en had dan den tijd niet meer om het wapen buiten huis te dragen. De revolver werd niet ontdekt en later door de meid van een dokter, lid van het Geheim Leger, weggehaald.

Voor « de Vrijschutter » was dus voorloopig het gevaar verdwenen. Men begrijpt echter wel dat het lot van J. Laroy ons fel bekommerde. Ook den lezer zal dat wel belangstelling inboezemen. We willen er dan verder nog eenige woorden over zeggen.

Met zijn vriend Nihoul werd hij in dezelfde cel opgesloten in het gevang van St-Gilles (Brussel). Hij werd kort daarna aan een verhoor onderworpen dat iets meer dan 30 uren duurde. Vragen, loocheningen, vuistslagen, matrakslagen wisselden elkander ononderbroken af.

Na die onbeschrijfelijke marteling waren zelfs de beulen vermoeid en hun uitgeput slachtoffer op den grond liggend achterlatend, gingen ze heen zonder ook maar de minste bekentenis te hebben kunnen losmaken.

Een tijdje daarna, werd hij naar zijn cel gesleept, zedelijk uitgeput, lichamelijk gebroken en gansch misvormd door de slagen. Alle geneeskundige hulp werd hem ontzegd, maar zijn celgenooten deden wat ze konden om zijn onnoemelijk lijden te verzachten.

Onze held werd nooit aan een tweede verhoor onderworpen. Hij werd niet veroordeeld maar bleef toch gevangen. Dat was de gewone manier van handelen bij de Gestapo wanneer ze iemand

toch wou vasthouden als ze vreesde de schuld van het slachtoffer voor het gerecht niet te kunnen bewijzen.

Hij had het geluk zijn vrouw en kind nog vier maal weer te zien al was het maar door tralies achter een dik glas.

In 't voorbijgaan willen we ook nog zeggen dat Mevrouw Laroy op zeker oogenblik in Augustus 1943 naar Aalst werd geroepen bij de echtgenootte van een medegevangene die haar vanwege den heer Laroy meedeelde dat ten gevolge van verscheidene aanhoudingen, eenige leiders van den weerstand van Halle en omtrek gekend en opgespoord werden. Ze moesten verwittigd worden zoo spoedig mogelijk te verdwijnen. Ook een Heer uit Luik moest een heelen hoop bezwarende papieren vernietigen.

Alzoo kon hij door inlichtingen die hij in zijn gevangenis cel vernam nog vele personen doen ontsnappen.

Den 24sten September 1943 werd Jean Laroy naar de gevangenis van Neurenberg gevoerd. Hij was op dat oogenblik weer eenigszins opgeknapt. Na eenige dagen voerde men hem verder, naar het uitroeiingskamp van Flossenburg. Hij moest er in de steengroeven werken; maakte er een erge ziekte door waarvan hij herstelde; hij viel van een stelling en brak een been. Na maanden lijden kon hij nog slechts met krukken gaan. Zedelijk bleef hij echter sterk.

Maar de bevrijding kwam nader en onze taaie held kon een lastige getuige worden bij latere opsporingen van de beulen der uitroeiingskampen. Op zekeren dag kreeg Jean Laroy een inspuiting van den Duitschen dokter en werd naar het hospitaal gedragen, in de afdeeling van de typhuslijders. Drie dagen daarna, den 10den April was hij overleden. Het is klaar dat men een

mogelijke beschuldiger had van kant gemaakt.

Hervé Nihoul, waarvan we hooger spraken, is den 6de Januari 1943 te Brussel gefusilleerd geweest als communist. Het is wel verstaan dat hij met communisme niets te doen had, maar bij zijn aanhouding had hij een revolver op zak.

ALARM UIT AALST

CORNELIS

Zekeren dag komt het bericht uit Aalst : Cornelis is aangehouden! Is het voor de « Vrijschutter »? Niemand weet het, maar oppassen is de boodschap. Cornelis was een der leiders van Fidelio-Aalst. Hij kreeg maandelijks van ons, volgens omstandigheden, van 200 tot 600 Vrijschutters. Die werden te Aalst bezorgd bij een tussenpersoon, de h. X. De Vijlder, waarvan we reeds spraken. Om te toonen dat het pak aangekomen was, zette deze heer een roode brillendoos in het uitstalraam van zijn winkel. De heer Cornelis wist wat dat beduidde, kwam de waar halen en liet zich daarna niet meer noodeloos zien.

Soms werden de Vrijschutters ook afgegeven bij een persoon in Okegem, Cobbaert Marcel. Deze is door ons nooit gezien geweest. Hij die de sluikbladen droeg bleef maar het vereischte aantal seconden in huis, gaf het pak af aan de moeder en vertrok in een andere richting dan vanwaar hij gekomen was. Deze vrouw ook verdient een pluimpje. Nooit heeft ze, door een onbescheiden vraag iets trachten te weten te komen; ze nam het gevaarlijk goedje aan alsof het van den briefdrager kwam en met een vriendelijken goeden dag was het afgelopen. Ze wist blijkbaar wel wat ze verhandelde.

Op het oogenblik der aanhouding van den h. Cornelis lagen er juist 600 nummers op hem te

wachten bij den heer Devijlder. Er was dus veel kans dat de Vrijshutter niet in 't gedrang zou komen, vermits de bladen nog niet ter bestemming waren en de vorige bestelling al vier weken te voren was afgegeven. Maar zeker waren we niet.

Dan gingen we maar voorzichtig op verkenning uit, en dat bracht wat licht. Ziehier : Cornelis was in een herberg in Aalst, toen het gesprek liep over de valsche « Soir » die zoo meesterlijk was nagebootst op het blad onder toezicht der bezetters door verraders uitgegeven. Iedereen zal zich nog herinneren hoe het blad, dat vol schimp en spot voor den vijand en zijn knechten stond, onder den neus der vermoften door, in de straten van Brussel openbaar was verkocht.

Cornelis nu, bezat zulke « Soir » en liet hem zien aan een paar verbruikers. Een van hen wou hem de gazet afkopen, waarop Cornelis antwoordde : « Nog voor geen 500 fr. Ik heb hem en ik houd hem. »

Den 15n November 1943, heel vroeg op den morgen werd hij uit zijn bed gehaald en naar 't gevang geleid. Bij het verhoor dat daarop volgde was de man tegenwoordig die voorgesteld had het blad af te koopen. Was die de verrader, of waren beiden door iemand anders verkleit geweest ? Daarover konden we op dat oogenblik niets te weten komen.

Een tijd later werd Cornelis naar Duitschland gevoerd. Hij kon nog een briefje door het treinvenster werpen, waarop hij nog inderhaast een en ander had weten te kribbelen. Daardóór alleen wisten we iets van hem, want er was geen veroordeeling geweest.

Eenige maanden na de bevrijding echter, vernamen we iets meer over dezen Martelaar van

het verzet, want dat was hij ondertusschen geworden.

Bij een reis naar Aalst zei men ons dat Cornelis dood was. Geruchten zijn niet altijd betrouwbaar, daarom zouden we trachten inlichtingen in te winnen aan de ons het zekerst lijkende bron. We begaven ons aan zijn adres, te Hofstade bij Aalst. Een jonge vrouw, met een kind op den arm, kwam opendoen. Op onze vraag of het daar bij Mr. Cornelis was, schoot er een blijde flikkering door haar oogen en haar gejaagd « ja » verried maar al te wel dat ze van ons goed nieuws verwachtte. Maar er kwam geen antwoord op haar onuitgesproken verwachting, en, even snel, teekende zich de diepste onrust op heel haar wezen af. Ze prangde haar kindje nog dichter aan het hart en ontsteld vroeg ze : « Er is toch geen slecht nieuws, he meneer? »

Schijnbaar kalm, logen we haar voor : « Neen, mevrouw, we kwamen maar alleen om zelf iets te vernemen ? »

Het was een heel drama, bijna zonder woorden, dat zich daar in eenige seconden afspeelde. Het was pijnlijk om aan te zien en ons liegen om beterswil is ons hard gevallen !

In den loop van het gesprek dat toen volgde, vernamen we heel weinig wat we niet al wisten. Onder andere vertelde ze ons, dat haar man bij zijn aanhouding, nog niet wist dat hij zou vader worden van het kindje dat ze nu op den arm droeg. Ze had hem toch per brief kunnen laten weten in zijn gevangenis. Hemzelf heeft ze nooit meer mogen zien, maar het berichtje dat hij door den trein had kunnen werpen, bewees dat hij het nieuws had ontvangen.

Van onzen kant hebben we de hoop der jonge moeder niet willen teleurstellen door haar te zeggen wat we vermoedden en wat we hadden

hooren vertellen.

Een paar maanden later was er zekerheid : Cornelis was dood !

We brachten een nieuw bezoek bij de jonge weduwe en nu konden we wel iets meer vernemen.

De man werd op 15 November 1943 vroeg in den morgen uit zijn bed gehaald. Hij verbleef in het gevang van St-Gillis tot den 5n Februari 1944. Al dien tijd mocht er niemand met hem in aanraking komen. Dien dag werd hij naar Duitschland gestuurd.

CORNELIS

In Verviers aangekomen kon hij een stuk grauw papier, waarop hij en een kameraad een boodschap hadden geschreven, door het treinvenster werpen. Dit briefje werd door een onbe-

kend spoorwegman aan de vrouw bezorgd. Volgens opsporingen, die daarna werden gedaan, kon men vernemen dat Cornelis in Esterwegen-Papenburg aankwam op 13 Februari 1944. Daar kwam hij in betrekking met een zekeren Leon Vandevelde uit Aalst, ook politieke gevangene. Na zekeren tijd werd hij naar het kamp van Grosz-Sterlitz (Opper-Silezië) gestuurd om vandaar te vertrekken naar Grosz-Rosen.

Zoals alle politieke gevangenen moest hij daar hard werken, kreeg er veel slagen en weinig eten. Op elfden December 1944, dus een heel tijd na ONZE bevrijding is hij daar overleden ten gevolge van buikloop. Dokter André, uit de Van Arteveldestraat te Brussel, die hem verzorgde, heeft hem niet kunnen redden.

Nog een bijzonderheid : Hendrik Cornelis was reeds naar Duitschland vervoerd, toen de Gestapo nog eens kwam om hem aan te houden. Dit zou geweest zijn voor een zaak uit Antwerpen. Daar zal waarschijnlijk zijn leiderschap van Fidelio-Aalst mee gemoeid geweest zijn. Dat was dus een martelaar temeer van den vrij aanvaarden plicht. Dat hij hem eervol heeft vervuld kunnen zijn kameraden getuigen. En dat hij, onder de martelingen heeft stand gehouden hebben zij ondervonden want na zijn aanhouding is geen enkele van hen verontrust geworden.

FIENTJE

Nu zou in 't vervolg Josephine De Man de Vrijschutters aan den man brengen. Fientje was, en is nog een pienter vrouwtje, levendig en verstandig; ze was vooral moedig en doordrijvend. Ze bezorgde steun en zegels aan werkweigeraars en politieke ondergedokenen. Buiten De Vrijschutter deelde ze ook nog « La Libre Belgique », de Roode Vaan, België Vrij, De Roskam, enz. uit.

Voor wat de uitdeeling der sluikbladen aanging, hier ook liet Fientje haar ondernemend, ja zelfs aanvallend karakter zien. Ze bezorgde een sluikblad aan al de zwarten die algemeen gekend waren in Aalst. Ze kwam daarbij dikwijls in verrassende, gevaarlijke toestanden te staan. Maar ze had ook haar eigen uitgeverij, — we bedoelen naar « gesproken dagblad » waarmee ze weleens wat al te onvoorzichtig haar meening uitte. Alzoo had ze het eens aan den stok met een wachtmeester der Vlaamsche Wacht. Deze had haar aangehouden en ze moest haar scherpe verwijten boeten met zes weken gevang, — dit van 13 October 1941 tot 1 December.

Maar met zoiets kan men geen Fientjes zoetmaken en, 't is maar na hare invrijheidstelling dat ze stilaan haar nuttiger werk begon. Toen de geheime weerstand op doelmatige wijze werd ingericht en samengeordend, hielp onze ontembare F...ien bij de aanwerving. Dit moest haar op den duur nog onaangename dagen bezorgen.

Eenige dagen vóór de bevrijding, op 23 Augustus 1944, in den vroegen morgen, hield een auto stil vóór haar deur. Daar was onraad. Twee mannen drongen met geweld bij haar binnen. Naar ze later vernam, waren het zekeren Gaston Delbecque van de gestapo en een Duitsch SS-man. Fientje werd uit haar bed gehaald en op staanden voet wou men van haar te weten komen wie haar opdracht had gegeven mannen voor de Witten aan te werven. Ze zweeg, en, op de herhaalde vragen, die telkens gepaard gingen met een pak slagen, bleef ze weigeren te spreken. Ook de bedreigingen met den revolver hielpen niet.

In haar nachtgewaad en barrevoets moest ze dan mee. Op ruwe wijze werd ze in de auto geduwd. Daarin lag reeds, gansch bebloed en verhakkeld, zekeren Frans Willy, die door Fientje voor een sabotagegroep was aangeworven.

Toen, men op het punt was te vertrekken kwam daar Fientjes' echtgenoot aangestapt, terug van zijn ronde als dagbladverkooper. Ook deze werd gevat en meegesleurd.

In de Feldgendarmerie aangekomen werden ze van elkander gescheiden. In den loop van den morgen werden allen aan een streng verhoor onderworpen, elk afzonderlijk. De ondervraging der vrouw duurde ongeveer een uur en op haar weigering om ook maar de minste inlichting te verschaffen sloeg men haar telkens met de matrak op de gevoeligste deelen van het lichaam.

Na deze marteling werd de vrouw, zonder eten en nog steeds in haar nachtgewaad, naar de gevangenis van Oudenaarde vervoerd. Met haar, en onder strenge bewaking, waren ook haar echtgenoot, twee door haar aangeworven mannen — Frans Willy en Marcel De Wolf — alsook Gaston De Bruyn, Fientje's opdrachtgever.

Nog denzelfden dag werden allen ook daar onderhoord, steeds met het gebruikelijk pak slaag. En alzoo ging het, soms tweemaal per dag, tot den 28sten Augustus. Dien dag zelfs waren de mishandelingen zoo onmenschelijk dat Fientje in bezwijming viel ten gevolge van een slag in volle borst. Toen ze tot bezinning kwam was haar schamele kleeding gansch doordrenkt. Men had haar overgoten met eenige emmers water om haar uit de verdooving te wekken.

's Anderendaags werd ze naar de gevangenis op de Nieuwe Wandeling, te Gent, vervoerd. Daar werd ze door een SS-wijf op stompen en slagen ontvangen. Den 2 September moest ze met de andere gevangenen naar Duitschland vertrekken. De nadering der bevrijders stuurde echter alles in de war, en, door de eenige uren uitstel die daar het gevolg van waren « viel Fientje ertusschen uit ». Naar zij verzekerd waren allen verraden geweest door zekeren Kamiel De Bruyn —

(niet verwarren met Gaston). De moedige vrouw is nog steeds lijdend aan de long waar ze den slag op kreeg. Drie der aangehouden en die toch weggevoerd werden, zijn later in een Duitsch folterkamp gestorven. Het waren: Marcel De Wolf, Urbain Van Driessche en een Canadeesch valschermspringer, zekeren Georges (?).

Hulde aan hen! Ook aan onze dappere Josephine De Man, die zich zoo kranig naar haar naam gedragen heeft!

OP ZOEK NAAR DRUKKERS

Nu volgt een spel in drie bedrijven dat zich afspeelde in en om de drukkerij van DE VRIJ-SCHUTTER zelf.

De drukker had een zoon die opgeëischt was voor Duitschland en, zooals het een rechtgeaard man past, niet ging. Meermaals had hij reeds het bezoek gekregen van speurhonden in dienst van den vijand, zooals elk ander werkweigeraar, trouwens. Er werd aan de Mofsenknechten telkens wijs gemaakt dat Ebrard van huis was weggetrokken en dat niemand van hem nog iets vernomen had.

Of de leugen nu geslikt werd of niet, de speurhonden konden niets anders doen dan onverrichterzake terugtrekken.

Zekeren keer echter verliep het niet zoo gemakkelijk. Een auto stopt plots voor de deur van den drukker. Vier gestapomannen springen eruit en het huis wordt bestormd. De drukkerij staat een twintigtal meters van het huis verwijderd. Daar is de drukker met zijn zoon aan 't werk. De vrouw roept. De gestapoman gaat echter zonder wachten naar het werkhuis. De drukker komt hem juist tegemoet aan de deur, waarachter de opgezochte zoon tegen den muur staat aangedrukt. De drukker groet:

— « Goeden dag, mijnheer. Wilt ge mij spreken ? »

— « 't Is voor uw zoon, » wedervoer de andere.

— « Mijn zoon ? Die is weg, mijnheer. Maar kom in huis, daar zijn we meer op ons gemak.

Er wordt wat over en weer gepraat, en onwillekeurig laat de speurder zich mee naar de woning leiden. Ondertusschen sluipt de zoon het werkhuis uit en vlucht door het kreupelhout in de diepte achter den hof gelegen. Een der vier gestaposchelmanen die buiten op wacht staat, heeft de vlucht gezien en roept alarm. De jacht begint, maar levert niets op. Dan maar weer naar het huis. Men zal den vader meenemen en vastzetten tot dat de zoon zich zelf aanbiedt. Protesteeren helpt tot niets. De drukker mag zich verkleeden en moet daarvoor naar de eerste verdieping. Een gestapoman houdt beneden de wacht. Na eenigen tijd gaat deze tot bij zijn kameraden. Van dat oogenblik maakt de drukker gebruik om te vluchten, den hof door, daarachter een steile helling van 60° af, een zestal meters diep. Daar wachtte hij zijn vrouw op, aan wie hij toegeroepen had hem te volgen. Maar de vrouw kwam niet en in haar plaats verscheen opeens op den rand van de helling een der gelaarsde speurhonden. De drukker zet het op een loopen. In eenige sprongen is de gestapoman beneden en zet de achtervolging in, weldra gevolgd door een tweede.

De vluchteling, klein van gestalte, heeft gelukkig een beetje buik verloren ter oorzaak der oorlogsontheringen. Zijn beentjes vliegen vooruit als raakten ze den grond niet, en de krijgshaftige snoeshanen van daareven verliezen veld. Ze roepen, tieren en dreigen, en schieten. Ze missen doel.

De koers gaat straat in, straat uit. Toeschouwers, die het gunstig verloop van den wedren zien, kunnen hun lachen niet bedwingen. De achtervolgers worden woedend en hun razernij stijgt ten top wanneer ze opeens het spoor van hun prooi zijn kwijt geraakt.

Nu is het spel voor hen geheel verbrod. Een man, die den vluchteling bij hem heeft binnengelaten, komt het heuveltje af, waarop zijn huisje staat en kijkt alsof hij verwonderd is over wat er op straat gebeurt. Men wil zijn huis afzoeken. Hij protesteert en vraagt hun papieren te zien. Ondertusschen is de drukker langs een korenveld voorgoed uit het zicht en buiten gevaar.

De speurhonden loopen in 't wilde rond. Het volk vormt zich in groepjes en lacht hen uit. Ze trekken hun wapens, maar niemand verroert.

Dan dreigen ze geheel het dorp te doen straffen en trekken terug naar de woning van den drukker. Daar zijn ondertusschen drie dochters vertrokken; alléén de vrouw is thuis gebleven, want buiten staat nog steeds een man op wacht.

Wat zullen ze nu doen? Nog wat tempeesten en wat schelden en daarmee afdruipen. Maar, indien de zoon en de man zich vandaag niet komen aanbieden op de Werbestelle te Brussel, zal men 's avonds de oudste dochter, Ida, komen halen. — Ja, en waar is die nu? — « Wel, meneer, ze is juist weg naar Halle? »

Goed, er dan maar achter gereden!

Aan een kruispunt, een driehonderdtal meter verder, houden ze halt. Daar staat volk samengepakt, den spotlach op het wezen. — « Heeft er iemand Ida Devillé gezien? » — « Ja, meneer, die is weg naar Halle, » loog men maar op. Ida stond daar op twee stappen verder achter de deur eener herberg verscholen...

De speurders reden weg en waren eens te meer beetgenomen. De drukker, hij, kwam naar huis om te middagmalen. Na den noen ging hij aardappelen planten alsof er niets gebeurd was.

's Avonds, rond 11 uren, waren de gestapomannen daar weer, Vader, zoon en oudste dochter waren voorzichtigheidshalve bij geburen gaan overnachten. Het huis werd doorzocht. Men vond natuurlijk niemand. Dan wou men de tweede dochter meenemen. Protest, geweest vanwege de bedreigde en van de moeder. Het hielp! Maar als waarborg nam men de Radio en een schrijfmachien mee. Voorloopig bleef het daarbij.

Ongeveer vier weken later speelde

HET TWEEDE BEDRIJF

Sedert het eerste avontuur was de heele familie naar Anderlecht bij een zuster der vrouw gaan wonen. De drukker zelf en de opgezochte zoon kwam van tijd tot tijd vernemen of er iets te drukken viel voor gewone klanten. Wij zelf namen de bestellingen op en zorgden voor verkoop van kleinigheden in zijn winkel.

De gefopte menschenjagers kwamen van tijd tot tijd eens poolshoogte nemen, maar noch wij, noch andere geburen... konden hen inlichten! Ze dropen telkens zonder veel aandringer af.

Ondertusschen liet de drukker zijn klein werk bij een vriend in Halle drukken.

Maar nu kwam de tijd voor « De Vrijschutter ». Die moest thuis gedrukt worden. De kopi was gereed, en we gingen aan 't werk. Wachter werden uitgezet. Na twee dagen waren de bladen gedrukt en uitgedeeld: 's Anderendaag kwam de drukker met zijn zoon in den namiddag uit Halle, waar hij gewerkt had, naar huis om te ontbijten en gebeurlijke bestellingen me

te nemen, vooraleer naar Anderlecht weer te keeren. De oudste en jongste dochter waren reeds wat vroeger een kijkje komen nemen, Ze waren dus met vier om te ontbijten; uit voorzichtigheid was de deur op slot.

Daar werd ineens hevig op de keukendeur geklopt. Binnen verroerde zich niemand; maar de bezoekers schenen zeker te zijn dat er iemand was. Het kloppen werd heviger en, wijl dit niet hielp werd de deur ingebeukt.

Daar was de gestapotroep weer en de vogels waren op hun nest gepakt. Dezen keer scheen ontsnappen onmogelijk. De zoon echter, was al naar den zolder gevlucht, kroop door het dakvenster, vandaar op het dak van het buurmanshuis; daar liet hij zich langs een afvoerbuiss naar beneden glijden en kon ontsnappen zonder gezien te zijn. Zijn jongste zuster volgde hem langs denzelfden weg. Dat was al twee!

Nu was het de beurt aan Ida. Die werd opgemerkt door een gewapenden Duitscher die buiten rondspeurde, op het oogenblik dat ze half door het dakvenster stak. De Mof dreigde te schieten. Ida trok zich terug; de Duitscher liep binnen de anderen verwittigen. Op het lawaai der stommelende botten op den trap, poogde de dochter terug door het dakvenster te klauteren.

Te laat. Ze werd met een been gevat en ruw naar beneden getrokken, zoodat ze onzacht op den grond terecht kwam. Later bleek dat ze op verscheidene plaatsen gekneusd was.

De vader, hij, had niet gepoogd te vluchten, om aan de kinderen den tijd te laten te ontsnappen.

Hij moest dus mee. In het geharrewar had hij toch nog gelegenheid gehad een pakje van tien Vrijschutters bovenop een twee meter hooge

boekenkast te werpen. Dit pakje was den vorigen dag blijven liggen, waarschijnlijk vergeten. Hij kon nog eenige banknoten uit zijn brieven-tasch halen en verbergen voor hij vertrok.

Ida begon te protesteeren en vroeg dat men haar zou meenemen in plaats van haar vader. Men zond haar ruw wandelen. Het afscheid was pijnlijk.

Er was ook altijd, bij het minste voorval, de achterdocht dat er iets omtrent het sluikblad zou ontdekt worden. En dit ware de doodstraf. Onder dit opzicht hadden we nu weer eens een uitzonderlijk geluk. Waren de speurders een dag vroeger gekomen, ze zouden een dubbelen slag geslagen hebben, want in diezelfde keuken was men volop bezig de Vrijschutters te plooiën. Er stonden wel wachters uit, doch die waren niet gewapend. Maar 't was nu, gelukkiglijk, een dag te laat.

's Anderendaags kwamen de moeder en de dochters terug thuis wonen. De zoon bleef verstopt en men zette de werking in om papa vrij te krijgen. Daarvan de bijzonderheden verhalen zou ons te ver leiden en misschien wel den lezer vervelen.

Het weze genoeg te zeggen dat men na veel moeite te weten kwam dat de drukker in het gevang van St-Gillis opgesloten was, en, indien de zoon zich niet kwam aanbieden, hijzelf in zijn plaats naar Duitschland zou gestuurd worden. Hij kon echter laten weten dat in geen geval zijn zoon zich mocht vertoonen.

Ongeveer drie weken daarna was hij op het punt naar Leuven gestuurd te worden en twee dagen later zou hij dan naar de Moffenhel vertrekken. Maar op dat oogenblik kwam ook de verlossing, want noch de vrouw, noch de dochter hadden ondertusschen stil gezeten.

Bij een der talrijke bezoeken aan het gevang bij dewelke ze haar vader niet mocht zien, kwam Ida van een schildwacht te weten dat ze zich met een goed gevolg tot een zekeren Serck zou kunnen wenden. Als Duitsch officier had deze in 't begin van den oorlog geweigerd zijn soldaten bevel te geven Poolsche burgers te fusilleeren en was daarom gedegradeerd. Men had hem dan het bestuur der Werbestelle te Brussel toevertrouwd.

Bij hem vond Ida baat: haar vader kwam vrij! Terloops weze hier gezegd dat ze later, door op dien Duitscher beroep te doen, zij er in gelukte ten minste een dozijn opgeëischten, die reeds vertrekkensgereed stonden, uit de klauwen der slavendrijvers te verlossen.

De drukker, hij rustte zich wat uit van zijn... soepregiem en eenige dagen later begonnen de toebereidselen tot het drukken van het volgend nummer van « De Vrijschutter ».

Om klaar te zien in den samenhang der twee vorige en het volgend voorval, moeten we zeggen dat zekere Blacks, een Belgisch gestapoman, den eersten overval leidde waarbij onze drukker kon ontsnappen. Blacks kon dat blauwtje niet verkroppen, want buiten den doorstanen spot bij de eerste vlucht van den drukker, moest hij ook nog de scherpe verwijten zijner oversten slikken. Hij was ook opdringerig en verwaand en moest daarom, meer dan hem welgevallig was, de schimpscheuten zijner kameraden-menschenjagers in ontvangst nemen. Hij wou dan ook doen zien dat hij dien kleinen drukker de baas was.

Hij stelde zich in betrekking met een zekeren Vandervelden, uit de streek alhier, die bij de Gestapo dienst deed. Deze zou een oogje in het zeil houden. Het was die gluiper, die vader en

zoon Devillé had gezien bij hun huiswaarts keeren uit Halle op den dag der aanhouding. Hij telefoneerde dan aanstonds naar de Werbestelle te Brussel en Blackx kwam, met drie andere kornuiten, per auto aangestormd. Dat verklaart hun zekerheid en het openbreken der gesloten deur in het woonhuis der aangehouden.

Dit zijn de bijzonderheden die we pas eenige dagen daarna vernamen.

Over de gevangzitting van den drukker, die een maand heeft geduurd, geven we nog eenige belangwekkende bijzonderheden, die aantoonen hoe onmenschelijk en valsch de bezetter en zijn handlangers waren.

Den eersten nacht werd hij met vier medegevangenen in een cel gestopt, zonder water, zonder stoel, zonder stroozak. Onder hen bevond zich een priester uit de omgeving van Brugge. Deze was aangehouden geweest omdat de jeugd die onder zijn hoede stond alles behalve Duitschgezind was en de Nieuwe Orde niet aankleefde. Huiszoekingen ten zijnent gedaan, brachten geen verdachte stukken aan het licht. Op de vraag waarom hij werd aangehouden, kreeg hij ten antwoord : « Gij zijt priester ; dat is ons genoeg. Ge zijt tegen ons, vermits ge de jeugd niet aanzet bij ons aan te sluiten. »

Een tijd lang werd hij in Brugge gevangen gezet ; vandaar stuurde men hem naar Antwerpen ; dan naar Sint-Gillis. 't Is gedurende dit laatste verblijf dat de drukker in dezelfde cel terecht kwam.

Op zekeren morgen, om 4 uur, werd de priester geroepen om te vernemen dat hij naar een concentratiekamp in Duitschland zou vervoerd worden. Wat is er van hem geworden ? Heeft hij het er nog levend afgebracht, of is hij als

zoovele anderen den marteldood gestorven? Misschien weten vrienden uit het Brugsche meer van hem. Het was de E. H. Vanhoenackers, parochie-ons onbekend.

Keeren we weer naar onzen drukker.

Den 3en dag werd hij met nog 20 anderen in één groote cel geperst met 8 liters water als drink- en waschwater. Daarna verbleven ze met een gemiddeld getal tusschen de 95 en 115 man in een barak, op een binnenplein der gevangenis opgetrokken. Het eten werd toen nog niet door Winterhulp bezorgd zooals later wel het geval was en 't was dan ook heel slecht.

Voor wat de oefeningen aangaat, werd de drukker met een speciaal nummertje bedacht. Rond 6 1/2 uur 's morgens moest hij buiten gedurende een half uur tot 3/4 u. loopen en springen tot hij uitgeput was. Dan mocht hij voor 10 tot 15 minuten naar binnen om daarna met een 100-tal andere gevangenen de dagelijksche oefeningen mee te maken: loopen en, over een vijftigtal, om de 2 meter gebukt staande mannen te springen. Merk daarbij dat onze man 54 jaar oud was.

Deze bijzondere uitputtingsoefeningen, die men hem oplegde, waren hem toebedacht door Blackx, die zich wilde wreken over de voor hem vernederende vlucht van zijn slachtoffer een paar maand te voren.

Bij een dezer oefeningen had hij een spier verrokken, zoodat hij niet meer verder kon. Hij ontving een slag van den geweerkolf van den bewaker, zoodat hij in een loopgracht viel. Eenige dagen later moest hij naar een tuchtkamp in Duitschland vervoerd worden. Nooit was hij onderhoord geworden. We weten nu bij ondervinding dat dit het gewoon middel was om zekere personen uit den weg te ruimen, waarvan men

vreesde dat, bij een onderzoek, er geen voldoende schuld zou zijn om straf toe te passen. En dan gebeurde weer het onverwachte, dat ons zoo dikwijls heeft gered. Een half uur vóór dat de stukken voor de overbrenging naar Duitschland moesten doorgegeven worden, kwam hij vrij, dank zij de tusschenkomst van een Duitschen graaf, dienstdoende dokter in de gevangenis. Dezes hulp werd bekomen door het herhaaldelijk aandringen der dochter, Ida. Zij, die haar doortastendheid kennen, zullen daar niet verwonderd over zijn.

Pas eenige maanden later lieten de gevolgen der mishandelingen zich gevoelen.

Een blijvend bloedverlies, gebrek aan zorg en den overlast van zijn leiderschap van een verzetsgroep na de bevrijding brachten een zoodanige uitputting teweeg, dat hij als een vod ineenzakte, en, naar alle waarschijnlijkheid, niet meer volledig zal herstellen.

Al den tijd der gevangzitting ging het werk in de drukkerij zijn gang alsof de baas er was. « Vrijschutter » en andere verboden dingen kwamen op hun tijd van de pers. Dit was noodzakelijk om alle vermoedens langs dien kant te ontzenuwen.

EN NU... HET DERDE BEDRIJF

Augustus 1943. Een zonnige zomerdag. Ida Devillé gaat naar Brussel met een zak vol... streken. Bij haar terugkeer, iets vóór middag, stapt ze van de tram op de « Beestenmarkt », vergezeld van haar jongere zuster. Een Duitscher, die daar staat te wachten, loopt haar achterna en houdt haar staan. Deze noemt haar bij haar naam! Er bestaat dus geen twijfel aan of ze werd aangewezen door een verrader die haar kende. Bij al de uiterlijke kalmte, die haar altijd kenmerk-

te, is ze zeer ongerust, want, in het leesboek dat ze onder den arm draagt, steken valsche passen en portretten van werkweigeraars.

Wat gedaan? — Om tijd te winnen speelt ze de verwonderde en stelt vragen. Na wat over-en-weer-gepraat, moet ze mee. Maar dat boek, — die lijst?

Haar jongere zuster, een heel pak zenuwen, staat daar te draaien en te trippelen en te jammeren van ongeduld en van... schrik. Ida, vol van geveinsde verontwaardiging, stelt haar gerust: « 't Is niets, meidje ». Intusschen geeft ze haar een kneep van verstandhouding en duwt haar het boek in de handen. « Ga maar naar huis! » Zus neemt het boek en maakt zich uit de voeten. De Mof is beetgenomen en het eerste gevaar is afgewend. Wat zal de rest zijn?

De « Grijsze » gaat met juff. Ida in de richting van de Groote Markt, maar opeens wordt hij er zich van bewust dat het boek wel iets kon bevatten dat bezwarend of effenaf staatsgevaarlijk is. Hij keert op zijn stappen terug, op zoek naar de kleine Regina. Die is natuurlijk al lang verdwenen.

Dan maar terug op stap. Ida wordt naar de tramhalte aan de « Pacha » geleid en, een weinig later, reist ze met haar ongewenschten gezelschap naar Brussel.

In de tram mocht ze niet neerzitten! Ze moest in een hoek rechtstaan, terwijl de grijsze beer zich vóór haar kwam plaatsen.

Die vervelende reis van de jonge juffrouw in gezelschap van « den Duitsch » bracht, bij elke tramwisseling, heel wat opzien teweeg. De aankomst in de Oberfeldkommandantur, op de Troonplaats, te Brussel, was, niettegenstaande al de kwade verwachtingen, voor haar een verlossing.

Dàar werd haar het eerste verhoor afgenomen. In een brief, geteekend door een zekeren Vandevelde, werd ze beschuldigd van het uitdeelen van « La Libre Belgique », van « De Vrijschutter », van valsche eenzelvigheidskaarten, enz... van spionnage ?

Op haar hardnekkig loochenen werd er nog al ruw aangedrongen, maar zonder uitslag. Ze werd dan per dievenkar naar het gevang van Sint-Gillis vervoerd.

Daar kreeg zij een cel voor haar alleen, doch het was niet uit voorkomendheid, integendeel, het was maar alleen om haar af te zonderen, zonder eten of drinken. Ze had geen gelegenheid haren dorst te lesschen, en waarschijnlijk was dat de oorzaak dat men haar zelfs het waschwater weigerde! Ze liet zich uitgeput op het bed vallen. 's Nachts werd de deur der cel ruw opengestooten door een man die de ronde deed met een waakhond. Zonder schijnbare redenen diende deze haar eenige slagen toe van een matrak en vertrok met zijn dreigend grommenden hond. Men wilde haar blijkbaar murw maken voor de verhooren die zouden volgen.

's Anderdaags, nog geen eten noch drinken. Rond 7 1/2 uur werd ze terug naar het verhoor geleid en er zouden er alzoo dien dag zes volgen.

Bij het eerste : hardnekkige loochening. Geen uitslag.

Bij het tweede, bij haar weigering om te spreken, kreeg ze eenige matrakslagen, die haar door merg en beenen drongen. Niets hielp.

En zoo zou het verloopen met de vier onder-vragingen die volgden.

Maar dan kwam de verlossing. Dezelfde Serk, die vroeger den vader had vrijgelaten, woonde dat zesde verhoor bij. Hij herkende de dochter